

УДК 1:316.4

О. В. Прудникова, кандидат філософських наук, доцент

КУЛЬТУРА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: КЛЮЧОВІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ

Показано, що формування концепцій інформаційного суспільства було обумовлено стрімкими змінами в технологічній сфері, які призвели до домінування цивілізаційного підходу до розуміння історичного процесу.

***Ключові слова:** інформаційне суспільство, культура, соціальна структура, інформаційні системи.*

Актуальність проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація характеризується насиченістю і різноманіттям динамічних процесів. Сучасні суспільні тенденції зумовлюють розширення актуального комунікативного простору, зміну існуючих культурних конфігурацій.

Основні тенденції глобалізації найбільш чітко виявляються в інформаційно-культурних процесах, які сьогодні відзначаються неоднозначністю і складністю. Разом з тим, якщо розглядати сучасне суспільство у широкому розумінні, як складну багаторівневу систему, то й культуру інформаційного суспільства доцільно розуміти як інформаційно-комунікаційну систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що інформаційне суспільство як соціальна, економічна і передусім культурна система була об'єктом уваги дослідників уже з 60-х рр. ХХ ст., коли стали очевидними риси зміни парадигми епохи. У цей же час конституювався і сам термін «інформаційне суспільство», введений до наукового обігу майже одночасно американськими і японськими дослідниками. Основною ознакою і якісним параметром суспільства нового типу були визнані особлива роль знання й заснованих на ньому технологій, домінування інформації, прискорення технічного прогресу, зменшення частки матеріального виробництва в сукупному суспільному продукті, розвиток сектору послуг, підвищення якості життя. Цілком очевидно, що з метою усвідомлення сутності і змісту інформаційної культури необхідно простежити генезу її концепцій у контексті культури інформаційного суспільства взагалі, що і є **метою** цієї статті¹.

¹ Тема цієї статті безпосередньо пов'язана з філософськими дослідженнями в межах комплексної цільової програми НДР, яку здійснює кафедра культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Виклад основного матеріалу. Формування концепцій інформаційного суспільства було спричинено стрімкими змінами в технологічній сфері, що призвело до домінування цивілізаційного підходу до історичного процесу. Це у свою чергу дозволяє фіксувати різні стадії цивілізаційного розвитку людства шляхом технологічного прогресу. Обґрунтування Д. Беллом існування доіндустріального, індустріального та постіндустріального суспільства, Е. Тоффлером — «першої», «другої» та «третьої» хвиль, П. Дракером — капіталістичного і посткапіталістичного суспільства, Р. Інглехартом — модернізації та постмодернізації по суті означало побудову комплексної теорії суспільної еволюції, теорії прогресу.

Очевидно, що в межах означених концепцій акцентувалися різні складові процесів розвитку — економічні, політичні, інформаційно-технологічні, соціокультурні, що привело до розвитку теорії інформаційного суспільства, яка стала настільки ж впливовою, як і постіндустріальна концепція та концепція постмодерніті.

Стосовно самого терміна «інформаційне суспільство», то він став фактично єдиною альтернативою поняттю «постіндустріальне суспільство», дезактуалізувавши такі, як «постбуржуазне», «посткапіталістичне», «пост-підприємницьке», «постринкове», «посттрадиційне», «постісторичне», «технотронне», «програмоване», «суспільство, засноване на знаннях», «конвенціональне», «активне», «добре».

Однак найбільш актуальними виявилися два з них — суспільство «постіндустріальне» та суспільство «інформаційне». На думку Д. Белла, термін «постіндустріальне суспільство» більш точно, ніж терміни «суспільство знання», «інформаційне суспільство», «суспільство професіоналів», відображає ту «швидку ерозію», якої зазнали «старі суспільні відносини (засновані на власності), владні структури (сконцентровані на вузьких елітах) і буржуазна культура (що базується на принципах економії та відкладеного задоволення)» [1]. Ці висловлювання не суперечать тому факту, що навіть у назвах своїх наукових праць («Прихід постіндустріального суспільства. Авантюра в соціальному прогнозі» (1973), «Соціальні рамки інформаційного суспільства» (1980)) Д. Белл звертається до термінів і «постіндустріальне», і «інформаційне».

Термін «інформаційне суспільство» відкидає і М. Кастельс, віддаючи перевагу іншому поняттю — «інформаціональне суспільство» — і обґрунтовує необхідність подібного розрізнення тим, що інформація, котра розуміється як трансляція знання, мала важливе значення в усіх суспільствах, включаючи середньовічну Європу. Термін же «інформаціональне» «вказує на атрибут специфічної форми соціальної організації, в якій завдяки новим технологічним умовам, що виникають у даний історичний період, генеру-

вання, обробка і передача інформації стали фундаментальними джерелами продуктивності і влади [2, с. 42–43].

Вивчаючи проблему специфіки «інформаціонального» суспільства, М. Кастельс категорично виступає проти спрощеної версії постіндустріалізму, згідно з якою суспільна еволюція веде до формування подібного суспільства. Він наводить репрезентативний емпіричний матеріал, виявляючи відповідність між специфічною техноекономічною парадигмою і соціальною структурою, послідовно доводячи, що постіндустріальний етап є більш високою стадією розвитку індустріального і визначається таким способом розвитку, де основним джерелом продуктивності стає кількісне зростання факторів виробництва (праці, капіталу та природних ресурсів) разом з використанням нових джерел енергії. «Інформаціональну» ж стадію розвитку характеризують принципово нові риси, у тому числі якісна здатність оптимізувати поєднання і використання факторів виробництва на основі знання та інформації [2, с. 14–15].

Незважаючи на обґрунтованість подібних термінологічних настанов, є очевидним, що і інформаційні, і постіндустріальні концепції описують єдину реальність, якою виступає суспільство, орієнтоване на знання та інформацію як основний виробничий ресурс. І не настільки принципово, що Є. Масуди визначає інформаційне суспільство як вищу стадію розвитку постіндустріального суспільства [3], а У. Мартін, дослідник інформаційних технологій у Белфасті, — як «розвинене індустріальне суспільство» [4], що Д. Белл виділяє саму інформацію як ресурс суспільного розвитку [1], а М. Кастельс акцентує на тому, що більш принциповою є «технологія для впливу на інформацію, а не просто інформація, призначена для впливу на технологію, як було у випадку попередніх технологічних революцій» [2].

У всіх випадках, як слушно підкреслює російська дослідниця О. Костіна, спільність методологічних підходів виявляється з усією очевидністю, що й дозволяє при аналізі культури інформаційного суспільства спиратися і на постіндустріальні, і на інформаційні концепції [5, с. 73]. Інформаційний простір, до якого людство ввійшло кілька десятиліть тому, відповідає принципово новому стану культури. Оцінюючи цей стан і виділяючи його якісні параметри, дослідники прагнуть встановити взаємну кореляцію між технологічним і культурним розвитком суспільства. І тут явно виділяються два підходи: інформаційно-технологічний, у межах якого інформація та способи її трансляції виділяються як основна рушійна сила прогресу, і культурологічний, що оцінює культуру як першопричину розвитку суспільства і всіх його систем. Якщо говорити про тенденції розвитку наукової думки у цих напрямках, то можна констатувати поступове утвердження другого підходу,

який почав виступати на рівних з тотально домінуючим аж до 1990-х рр. першим підходом.

Отже, в межах технологічного підходу домінує думка про те, що техно-тронна революція накладає свій відбиток на характер образного сприйняття дійсності, що прагне глобальності, на специфіку соціального життя, що прагне фрагментації, на особливості формування спільнот, які відмовляються від національних ідеологій і спираються або на глобальні, або на вузько-локальні смисли та цінності. У цьому сенсі історію можна представити як специфічний процес розвитку інформації, де зміст економічної, соціальної та культурної складових безпосередньо пов'язаний з характером змісту комунікації і якістю циркулюючого у цьому суспільстві знання. Ця ідея, по суті, становить фундамент постіндустріальних та інформаційних концепцій, що розглядають історичний процес у рамках цивілізаційного підходу. Тут кожен більш ефективний спосіб передачі інформації (починаючи від усного слова, писемності, друкованої епохи і, нарешті, електронної ери) розглядається як більш прогресивний стосовно попереднього, а основна логіка цивілізаційного розвитку осмислюється в її зв'язку з процесом формування соціальними системами більш оптимальних з точки зору швидкості і чистоти способів передачі повідомлення. Усі технологічно неефективні способи трансляції інформації в межах цієї концептуальної побудови виступають як застарілі, приречені на загибель, причому домінування нових технологій у «технотронному суспільстві» дає нові можливості для дезінтеграції досить стійких суспільно-ідеологічних систем.

Однією з найвідоміших концепцій технологічного детермінізму стала концепція М. Маклюена [6], у рамках якої зміна епох в історії людства розглядається як залежна від зміни каналів комунікації, де інформаційна ера є однією зі стадій розвитку засобів комунікації, що прийшла на зміну епохам дописьмового варварства, фонетичного листа та друкованої «Гутенбергової галактики». Причому, якщо письмова комунікація, кодифікована в знаках алфавіту, що змінила oro-акустичний спосіб спілкування, домінуючий на дописьмовому етапі, «локалізувалася» у простір і час, посилюючи відчуження, ліквідуючи співпричетність окремих індивідів до соціальних процесів, то сьогоденні електронні системи, поставляючи інформацію про середовища, «гармонізують» людські відносини, перетворюючи всю планету у «глобальне село» [7].

Аудіовізуальна епоха, на думку Маклюена, відновлює порушений оральним і візуальним типами культури сенсорний баланс, рівномірно і більш «фізіологічно» розподіляє навантаження між зором і слухом, а також дозволяє людині перебувати в центрі подій і природно-емоційно реагувати на події у світі. Якісною специфікою сучасної стадії розвитку комунікації є її

глобальність. Тут перетворення інформації та комунікації на продуктивну силу неминуче призводить до виходу за межі європейської соціокультурної системи і підпорядкування новим глобальним тенденціям управління, пов'язаним із подоланням національно-державних кордонів і культурно-цивілізаційних просторів. При цьому в рамках однієї соціокультурної системи у досить еkleктичному поєднанні можуть бути подані різні способи знакової фіксації реальності, кожному з яких відповідає певний рівень розвитку соціальності, культурно-історичний та ціннісний зміст.

Не всі з цих інформаційних систем відповідають ідеальному з погляду економічної ефективності стану. Але саме це поєднання технологічної та інших реальностей і становить специфіку кожного з культурних світів, втілюючи найбільш ефективний спосіб його існування. Якісний стан подібних комунікаційних систем обумовлений низкою обставин, серед яких домінуючими є такі, як характер виробничої діяльності, тип міжкультурних зв'язків, особливості історичного розвитку, специфіка соціальної структури.

Уважаючи неправомірним тлумачити інформацію як економічну сутність і теоретично виправдовувати поширення товарних відносин на інформаційну сферу, М. Постер [8] наполягає на тому, що для адекватного розуміння соціальних відносин в епоху конвергенції обчислювальної техніки і техніки засобів зв'язку необхідними є дослідження змін у структурі комунікаційного досвіду. Однак, постулюючи цю підставу здійснюваного ним аналізу соціокультурної реальності, автор залишається в межах маклюенівського підходу, виділяючи такі ступені виробництва інформації, як усно опосередкований обмін «обличчям до обличчя», письмовий обмін, опосередкований друком та електронноопосередкований обмін.

Аналогічний підхід обґрунтовується й американським ученим Д. Робертсоном, який у роботі «Інформаційна революція» [9] простежує всі етапи інформаційного розвитку суспільства. Автор доводить, що принцип кодування інформації безпосередньо впливає на рівень і якість знання, починаючи від першої комунікаційної революції, пов'язаної з формуванням мови, і закінчуючи останньою — електронною, мережевою, і, по суті, визначає характер домінуючої на певному історичному відрізку культури. Так, пряме мовне спілкування дописемної культури певним чином обмежувало рівень, обсяг, доступність та сферу функціонування знань рамками родоплемінної спільноти. Друга інформаційна революція, пов'язана з винаходом писемності, означала істотний прорив у всіх галузях культури. Книгодрукування привело до третьої інформаційної революції, перетворивши виробництво (індустріальне суспільство), соціум і культуру. Четверта (пов'язана з винаходом електрики) і п'ята (спричинена виникненням мікропроцесорної тех-

нології) революції привели до суспільства, побудованого на знаннях, роль культури в якому «колосально зросла» [9].

На працю Д. Робертсона посилається й російський дослідник А. Ракітов, який обґрунтовує взаємозв'язок історії, інформації та культури. Він услід за Д. Робертсоном простежує всі етапи інформаційного розвитку і показує вплив технології на якість культури та цивілізації. Зокрема, відзначаючи колосальне збільшення обсягу пам'яті, а отже, й знань, пов'язане з винаходом письма, автор зазначає, що нова інформаційна система продукувала нову технологію управління, що веде до створення держави [10].

Таким чином, характер комунікації, особливості домінуючих знакових систем і тип формалізації знання виступають у даних концепціях як основні детермінанти економічного розвитку, соціальної організації, передусім, культури. Не заперечуючи продуктивність цього підходу, разом з тим акцентуємо увагу на іншому аспекті цієї проблеми і відзначимо, що залежність специфіки соціокультурної системи від комунікаційних технологій має не односторонній характер. Як видається, не інформація впливає на цю систему (це правильно, але лише частково), а навпаки, сама ця система викликає до життя ті комунікаційні технології, які відповідають її потребам. Аналогічну позицію відстоював, як відомо, і Макс Вебер, який переконливо показав, що не тип економічних відносин визначає характер культури, а навпаки — культура (у даному випадку тип релігії) детермінує систему економічних відносин [11]. Не писемність породжує нову технологію управління й державу як інший тип економічної та соціальної організації, а навпаки, виникнення держави з її диференційованою системою знань, єдиною релігією і поширенням єдиного закону на багато народів і етносів, що володіють різними мовами, які вимагають їх перекладу, як правило, приводить до виникнення писемності. Наприклад, говорячи про друкований епос і не заперечуючи того впливу, який здійснив новий друкований спосіб поширення інформації на європейське суспільство та його економіку, вбачається необхідним відзначити, що прихід епохи Гутенберга був обумовлений усім ходом розвитку європейської цивілізації і формуванням уже в XV ст. тих її якостей, які знайшли повне втілення в культурі Нового часу з його гуманізмом, історизмом і раціоналізмом. Інакше як пояснити той факт, що складальні способи виробництва тексту були відомі й раніше, але не привели до помітних соціальних трансформацій? Наприклад, у Китаї верстат для тиражування ієрогліфічного листа зі змінними літерами було винайдено у XI ст. [12], однак ця подія не справила настільки істотного впливу на розвиток східної цивілізації. У Західній же Європі винахід Гутенберга став початком третьої інформаційної революції, за значенням прирівнюваної до першої — формування мови, і другої — винахід писемності [5, с. 76].

Блискавичне поширення друкарської справи було спричинене потребами в масовому поширенні інформації, що стає все більш необхідною із зростанням міст і розвитком промислового виробництва. З її обсягами вже не справлялися монастирські та міські скрипторії, відповідальні за переписування книжок, летючі ж листки, вироблені технікою гравірування, не могли вмістити в собі всю актуальну інформацію, тобто потреби цивілізації, яка вступає в більш прогресивну стадію соціального та економічного розвитку, і зумовили зміну способу кодування повідомлення. Таким чином, первинним є все ж таки не характер комунікаційного процесу, не спосіб передачі інформації, що визначає особливості її формалізації і функціонування, а орієнтація і завдання самої цієї системи, що визначає спосіб комунікації, а також якість і обсяги соціально значущої інформації.

Як найбільш важливу рису інформаційного суспільства дослідники виділяють його «мережевий» характер, точніше, «мережевий» характер культури, насамперед інформаційної, яка замінила колишню стратифіковану структуру, де домінуючі функції і процеси все більше виявляються організованими за принципом мереж. Нова соціальна морфологія товариств, зазначає М. Кастельс, складена саме мережами, а поширення «мережевої» логіки значною мірою позначається на перебігу та результатах процесів, пов'язаних з виробництвом, повсякденним життям, культурою і владою [13, с. 494–495]. Належність до певних мереж, а також динаміка одних мереж стосовно інших стають найважливішим джерелом влади. Усе це дозволяє М. Кастельсу охарактеризувати сучасне суспільство як «суспільство мережевих структур, характерною ознакою якого є домінування соціальної морфології над соціальною дією» [13, с. 494].

«Структура нового суспільства подібна до структури молекул, — зазначає Д. Тапскотт. — В індустріальному суспільстві основною економічною одиницею була корпорація. Ієрархічна командно-адміністративна система сягає своїм корінням у бюрократичні структури церкви та армії аграрної епохи... Сьогодні старі корпорації розпадаються, замість них з'являються динамічні молекули і скупчення людей та організацій...» [14, с. 63].

Соціальні структури в суспільстві технологій підкоряються не ієрархічним принципам, вони засновані не на лінійній супідрядності, а існують як сукупність вузлів, розташованих на різних рівнях влади й виконують функції центру. «Сьогодні сувора вертикальна ієрархія, — як стверджує Е. Тоффлер, — втрачає свою ефективність, оскільки зникають дві основні умови її успішного функціонування. Керівники стикаються з усе більш різнорідними проблемами, і їм при вирішенні складних технічних і економічних питань доводиться все більшою мірою враховувати також політичні, куль-

турні та соціальні аспекти. Водночас зворотний зв'язок з колишніми рівнями стає все більш неадекватним» [15, р. 123].

Мережевий принцип стає характерним і для структуризації світової політичної спільноти. Л. Туроу [16] стверджує, що зараз немає можливості говорити про сучасний світ як про зразок торжества західної моделі розвитку, швидше він нагадує багатополюсну систему, в якій не існує домінуючого центру сили і яка характеризується станом точкової (стохастичної) рівноваги. При цьому функції основних вузлів можуть переходити від одних суб'єктів глобальної комунікації до інших, а сама Мережа, що перетворюється в «метамережу» (М. Кастельс), починає проявляти здатність до відключення другорядних функцій, підпорядкування соціальних груп і «знецінення цілих територій» [13, с. 504].

Значною мірою подібна соціальна структура пов'язана з домінуванням тих принципів, які іманентні мережевій організації інформаційних потоків, заснованій на взаємовідносинах вузлів, зміст кожного з яких залежить від характеру конкретної мережевої структури. При цьому конфігурація домінуючих процесів і функцій у суспільстві визначається конфігурацією відносин між мережами, а також включенням у мережеві структури або виключенням з них. Принципи інформаційної ефективності цієї соціальної системи відображає закон мережевих структур, сформульований М. Кастельсом, згідно з яким «відстань (або інтенсивність і частота взаємодій) між двома точками (або соціальними положеннями) є коротшою, коли обидві вони виступають як вузли в тій чи іншій мережевій структурі, аніж коли вони не належать до однієї й тієї самої мережі» [13, с. 494–495].

Мережева культура виявляється повністю детермінованою способом кодифікації інформації, де саме повідомлення виступає як «розкодування середовища, оскільки медіасистема настільки гнучка, що адаптована для послання будь-якого повідомлення будь-якій аудиторії» [17]. Повідомлення в межах письмової традиції вимагало його адекватної інтерпретації і прагнуло мінімізації «інформаційних шумів» при трансляції; мережева ж комунікація, основним втіленням якої став гіпертекст, ґрунтується на принципах плюралізму, ризоматичності, індетермінізму, аксіологічної та ціннісної антиієрархічності. Якщо письмовий текст існував як формалізоване знання, то в медіасфері домінує інформація, що являє собою формалізований семантичний образ. Якщо раніше культурний простір виступав як сегментований, радіальний, доцентровий, то тепер провідними стають недиференційовані структури з принциповою відсутністю ієрархічності і лінійної детермінованості процесів та явищ.

Висновки. У межах цієї культури інформаційного суспільства об'єктивно змінюються значення і роль особистості, активність якої фундується не зо-

внішніми спонукальними стимулами діяльності, а переважно внутрішніми. Більш того, саме становлення цієї системи виявляється не тільки зумовленим матеріальним прогресом, а й зміною ціннісних орієнтацій особистості, налаштованої на творчість, розвиток та самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования / Даниел Белл ; пер. с англ. ; под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 2004. – 783 с.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: Экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. ; под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М. : Гос. ун-т. Высш. шк. экономики, 2000. – 606 с.
3. Masuda Y. Information Society as Postindustrial Society / Y. Masuda. – Wash., 1983. – 340 p.
4. Martin W. I. The Information Society / W. I. Martin. – L., 1988. – 284 p.
5. Костина А. В. Культура информационного общества: тенденции и противоречия развития / А. В. Костина // Вестн. Рязан. гос. ун-та им. С. А. Есенина. – 2009. – № 24. – С. 72–98.
6. Маклюэн М. Галактика Гутенберга. Становление человека печатающего / М. Маклюэн. – М. : Акад. проект : Фонд «Мир», 2005. – 495 с.
7. Маклюэн М. Война и мир в глобальной деревне / Маршалл Маклюэн, Квентин Фиоре ; пер. с англ. И. Летберга. – М. : АСТ : Астрель, 2011. – 219 с.
8. Poster M. The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context / M. Poster. – Cambridge : Polity Press, 1990. – 234 p.
9. Robertson D. S. The information revolution / D. S. Robertson // Communication Pres. – N. Y., 1990. – Vol. 17, № 2. – P. 235–254.
10. Ракитов А. И. Информация, наука, технология в глобальных исторических изменениях / А. И. Ракитов. – М. : ИНИОН, 1998. – 104 с.
11. Вебер М. Избранное: протестантская этика и дух капитализма / Макс Вебер ; пер. с нем. М. И. Левина, П. П. Гайденко, А. Ф. Филиппов. – 2-е изд., доп. и испр. – М. : РОССПЭН, 2006. – 648 с.
12. Ученова В. В. История рекламы / В. В. Ученова, Н. В. Старых. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2002. – 303 с.
13. Кастельс М. Становление общества сетевых структур / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе: антология / под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1990. – С. 492–505.
14. Тапскотт Д. Д. Электронно-цифровое общество: плюсы и минусы эпохи сетевого интеллекта / Д. Д. Тапскотт. – Киев ; М. : Рефл-бук, 1999. – 403 с.
15. Toffler A. The Adaptive Corporation / A. Toffler. – Aldershot : Gower, 1985. – 348 p.
16. Thurow I. C. The Future Capitalism. How Today's Economic Forces Shape Tomorrow's World / I. C. Thurow. – L. : Nicholas Brealey Publishing, 1996. – 400 p.

17. Кастельс М. Россия и сетевое общество. Аналитическое исследование [Электронный ресурс] / М. Кастельс, Э. Киселева. – Режим доступа: <http://www.Socio.ru/wr/oo-1/Castells.htm>.

**КУЛЬТУРА ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА:
КЛЮЧЕВЫЕ КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ
К ПОНИМАНИЮ СУЩНОСТИ**

Прудникова Е. В.

Показано, что формирование концепций информационного общества было обусловлено стремительными изменениями в технологической сфере, приведшими к доминированию цивилизационного подхода к пониманию исторического процесса.

Ключевые слова: информационное общество, культура, социальная структура, информационные системы.

**CULTURE INFORMATION SOCIETY:
CONCEPTUAL APPROACHES TO UNDERSTANDING
OF THE ESSENCE**

Prudnikova O. V.

It is shown that the formation of the information society was due to the rapid changes in technology that led to the dominance of the civilizational approach to the understanding of the historical process.

Key words: information society, culture, social structure, information systems.

УДК 13:130.1

Л. М. Сідак, кандидат філософських наук, доцент

**АНТИНОМІЧНІСТЬ ЛЮБОВІ Й ЕГОЇЗМУ
В КОНТЕКСТІ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ**

Розглянуто єдність любові й егоїзму як мотивації саморозвитку чи руйнації особистості за еротичною природою та їх антиномічність за об'єктом.

Ключові слова: любов, егоїзм, свобода особистості, саморозвиток, руйнація особистості.